

0 pečenji kruha.

V Leuchovem časniku „Polyt. Ztg.“ se bere o peki kruha to-le: Sploh je misel ta, da se iz 3 funtov moke izpekó 4 funti kruha. To pa ni vselej resnica. Moka od težjega žita daje več kruha kakor moka ložjega, od starejega žita več kakor od novega. Tudi se izpeče manj kruha, ako pri primešanju vode vzameš prevročega ali pa prestarega kvasú. Pri majhnih kruhih od pol funta do funta se ob peki pogubi 3 do 6 lotov, pri večjih kruhih komaj 2 lota do 2 lota in pol pri funtu. Razméra testá in kruha je ta-le:

Za 1 funt kruha je treba 1 funt in 10 lotov testá,	
za 2 funta „ „ „ 2 funta „ 14 „ „	
za 3 funte „ „ „ 3 funte „ 18 „ „	
za 4 funte „ „ „ 4 funte „ 20 „ „	
za 5 funtov „ „ „ 5 funtov „ 24 „ „	

Kruh koj po peki in že vroč je težji, kakor če leži nekoliko ur. Osoljen kruh zgubi manj na teži svoji kakor neosoljen, — kruh močnega testá manj kakor od rahlega. Pšenica in rž — po odšteti otrobih in kar se izpraši — v majhne hlebe spečene, daste toliko kruha kakor vaga žito, v večje kruhe spečene pa na 20 funtov za 1 funt več.

Šolske stvari.

Plača učiteljev v ljudskih šolah.

Ker so „Novice“ že mnogo o učiteljski plači govorile, naj mi dovolijo, da tudi jaz nekaj dodam o tem.

Kadar se kaka nova šola ustanavlja, po navadi se napravi fasija, v kateri se odloči plača učiteljeva, in ker vsled knjige političnih šolskih naredeb šte. 105. §. 167. ne sme noben učitelj na deželi manj kakor 150 gld. plače imeti, zato se pri nas vendar učiteljska plača skoraj nikjer spod 200 gold. ne stavi, ampak večidel od 200 do 300 gold. in to po okoliščinah krajev in premoženja ljudi, v nekterih krajih več, v drugih manj.

Dohodki učiteljevi toraj niso v vsakem kraju enaki, pa tudi pota, po katerih se dobivajo, so jako različna. Po nekterih farah so učiteljske službe tako vredjene, da dobiva učitelj svojo plačo po biri pšenice, vina, ajde, prediva itd. in kjer je učitelj tudi cerkovnik, tudi cerkvenih prihodkov itd. Al gorjé učitelju, kadar se kak prilizevalec ljudem tako na srca vleže, da ga potem sami ob sebi za cerkovnika izvolijo, akoravno je učitelj sam za cerkovnika imenovan; on ga mora potem plačevati, čeravno je sam zmožen ob delavnikih opravljati cerkovnikovo službo. Če tudi so ti dohodki v fasiji nizko cenjeni, vendar se tam pa tam še toliko nabere, da človek pošteno — brez glada — živeti more.

Vse drugače pa je tam, kjer je učiteljska plača v denarjih določena in človek tako rekoč na golih krajcarjih živeti mora. Ako dobí učitelj golih 200 gld., al recimo, da jih dobí tudi 300 gld. (pisatelj teh vrstic dobiva 160 gold.), pogledajmo, koliko mu ostane. Zavaljo mnogih in težavnih šolskih opravil mora učitelj si hlapca vdinjati, da namesti njega mežnari, toda hlapcu je treba najmanj 40 gold. brez hrane, ali pa 20 gold. s hrano plačati, zraven pa si hlapec, ako je brez hrane, prilastuje vse dohodke od zvonila pri mrličih, štole od krstov in vpeljevanek. Prašam sedaj: koliko še potem učitelju ostane? Ali more učitelj s tem denarjem sebe in svojo družino pošteno živiti in si še kak potreben časopis ali kakošne koristne bukve omisliti?

Pride čas bire; človek si misli: sedaj bom vendar to svoje dobil. Al gledite! nekteri plačajo, drugi pa odlašajo, mnogi so pa tudi taki, ki bi radi plačali — o

svetem Nikoli. — Da se v tacih okoliščinah učitelju slabo goditi mora, to si vsaki lahko misli. Če pa tožiš, je še pelina več za učitelja. Naj povem, kaj se je pisalcu teh vrstic samemu zgodilo: Predložil sem svojo postavno tirjatev dotični okrajni gosposki, ktera jo je z dovoljenjem više deželne vlade potrdila. Sedaj pa je bil ogenj v strehi! Srenjsko predstojništvo me je zatega del hudo prijelo — in to po srenjskih možéh, ki šole v svoji mladosti še od znotraj videli niso, in ki, če sedaj pridejo v šolo, svojega klobuka ne denejo z glave, kadar kak zbor v šolski izbi imajo, zraven pa tudi tobak pušijo!

Ako se potem človek pritožuje, ga gospodje le s potrpežljivostjo tolažijo; al take potrpežljivosti je človek kmalu do grla sit, ker želodec le prazen ostane. Potrpežljivosti se sicer mora vsak učitelj vaditi; al taka potrpežljivost, kakor se učiteljem zavoljo njih plače priporočuje, naj gré rakom žvižgat!

Tudi podučiteljem se v tej zadevi včasih kaj slabo godí, posebno če svojo plačo pri srenjskih županijah dobivajo. Poznam podučitelja, ki že dve leti ni nobene plače dobil! Komaj pričaka kak revež, ki nima okroglega v žepu, da je „prvi dan meseca“, in že zjutraj zarano jo potegne s pobotnico v žepu k županu. Že pred durmi stoji in prah s škorenj otresaje si misli: Bog daj, da dobim denar! Na vrata ko zajček plah potrka, in na resni klic „herein“ odpre vrata. V izbo stopivši se županu do tal prikloni, ter mu pobotnico ponižno podá. Župan prebravši jo prijazno učitelja pogleda izgovarjaje se, da ravno zdaj ni denarja v kasi, zatoraj naj drugikrat pride. Kmalu jo revež zopet drugič priseka do župana, al županja na vratih stojé mu hitro pové, da župana ni domá. Tedaj zopet nič! Tretjikrat še le morebiti dobí učitelj pri županu svoje trdo zaslužene krajcarje. Tako beraštvo pa veselje do šole in otrok se pač ne strinja!

V nekterih krajih se učiteljem tudi zastran stanovanja slabo godí. Ker nimajo samostojnega stanovanja v šoli, prisiljeni so potikati se po drugih kotih. Farani sicer obljubijo tudi stanovanje učitelju plačati, al kaj pomaga, ako te obljube ob letu ne spolnijo. Hišni gospodar pride in učitelja tirja za stanovino, ta se na farane izgovarja, gospodar pa kmalu učitelju stanovanje odpové. Poznam dva učitelja na Dolenskem, kterima se tako godí. Vsako leto sta pod drugo streho, pa le zavoljo tega, ker gospodar denarjev za stanovanje dobiti ne more. Iz tega vsaka poštena duša lahko previdi, kako sladák je tū pa tam učiteljski stan.

Pomislimo še dalje žalostne nasledke, kateri iz vse te revščine izvirajo. Vsakemu učitelju je neobhodno potrebno, da ima poštenje in veljavo pri ljudéh. Je pa to siromašnemu učitelju mogoče? Posebno ako je za učitelja med bolj premožnimi in mogočnimi ljudmi, ki bi radi videli, da bi se učitelj ž njimi enačil? — Ako mora učitelj včasí čez pol leta svoje plače čakati, pa je še takrat ne dobí — med tem časom pa živ v jamo iti ne more — prisiljen je pomoči pri primožniših ljudéh iskati, to je, na pósodo iskati denarja. To pa je ravno tista gosta megla, ktera vse druge čednosti, ktere učitelj znabiti še ima, zatemní in ga tako počasi ob vso čast in veljavo, brez ktere učitelj biti ne more, pri ljudéh pripravi. Kaj pa da se povsod dobijo ljudje, kateri v sili človeku radi pomagajo; al večidel pa tudi kmalu s prstom za človekom kažejo, da toliko pa toliko je dolžan! Revščina in vedna skrb za živež svoj pa tudi odvráča vse tiste lastnosti od učitelja, ktere so mu v njegovem stanu zeló potrebne. Kako more človek dolžnosti svojega stanú z veseljem in na tanko spolnovati, ko vidi, da se mu njegova krvavo zaslužena plača povsod trga, zmanjšuje in neredoma odrajuje? Kako

more učitelj z ljubeznijo in gorečnostjo svoje učence poučevati, ako vidi, da mu skoro nobena živa duša za to hvaležna ni?

Kako bi se dalo učiteljem v tej reči pomagati?

Ker se bo deželni zbor kmalu začel, naj mu učitelji svoje rane odkrijemo. Naj bi nam deželni poslanci bili pravi očetje, in nam naš revni stan zboljšali. Prosimo posebno za to, naj bi deželni zbor sklenil, da bi učitelji svojo plačo, kar bi najbolje bilo, pri dačnih uradnih dobivali, da ne bi bilo treba več pri ljudeh za svojo plačo beračiti. Ako bi učitelji enkrat to dosegli, česar že tako dolgo želijo, gotovo bi vsi dolžnosti svojega stanú z veliko večim veseljem, kakor dozdej, spolnovali, zraven pa se še tudi v svojem poklicu čedalje bolj mikali, likali in prizadevali, kar pa v sedanjih stiskah skoraj ni mogoče.

Zatoraj bratje! zdaj na noge; trkajmo in odprlo se nam bode. J. P.

Slovstvene stvari.

Die slavischen monatsnamen von Dr. Franz Ritter von Miklosich.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Neiztolmačena mesečna imena.

Taka imena so iz naslednjih besed:

Rog, gorsrb. vulki róžk janarius, mały róžk februius, kar nehoté opominja nemške, enako temne besede: hornung (februarius); velij gross: nsl. veljak, srb. veljača, aveljača, oveljača, velijača februarius (véliki mesec), vendar je neznano, zakaj se tako zove; léto, strsl. létě, blg. lěten majus, dolsrb. nalětny aprilis, nalěto frühling; maren, srb. maren julius (junius?), primeri blg. maraně mi je (vroče mi je), maren den.

Moj dostavek: nej lahko uganoti, kako je nastalo ime velijača, morda ka se ob tem času dan jako i hitro véča, da bi torej bil tukaj iz drugačne korenike vzeti isti pojem, kateri je v besedi prosinec, ki se v bolgarščini po Miklošiči tudi golěmin zove. Reč ostaja dvomna. — Ime létě uprav znači poletni ali ob enem lahko tudi pomladnji mesec, kajti Slovan, kakor bomo videli pozneje, pomladi od leta i jeseni iz početka nej ostro ločil niti v pojmu (begrifflich) niti v besednih koreninah, zaradi česar nekatera slovanska imena letnih časov v svojem pomenu omahujo, ter posebno imena za pomlad so tako nestalna, da noben letni čas nejma po raznih krajih našega jezika toliko raznih imen, kolikor pomlad: strsl. vesna, jara; nsl. pomlad, mlado leto (Megiser), vigred (koroški, najbrže tuje), protuletje (Habdélić); srb. prolitje (anfang des sommers), pramalitje, proljeće, premaljeće; hrv. primalitje (prama, prema, prima je to, kar strsl. přema, přemo gegenüber, entgegen, torej přemalětje: die dem sommer entgegenrückende zeit, primeri nsl. protuletje); rus. vesna; mlrus. jař; čšk. vesna, jaro, podletí (nam. podlětje); polj. wiosna, gorsrb., dolsrb. nalěto (anfang des sommers); — „skr. vasanta, lit. let. vasara sommer, gr. ἔαρ (iz: Ἑσπερ), lat. vēr (iz: veser) frühling, vse to od korenike vas splendere.“ Mikl. lex. 61. — Soditi se sme, da slovanska beseda: léto stoji nam. vlěto i da znači: die heisse jahreszeit, prim. lat. aestus hitze, aestas sommer; prim. dalje strsl. vrutě adj. heiss, heftig, (ferox), strsl. vrutina f. *) hitze, strsl. ljutě adj. heiss,

*) Menil bi, da „ut“ v besedah: vrutě, vrutina nej pilepek, nego da spada h koreniki; ako se tudi za l, n, r

hitzig, gewaltthätig, gewaltig, strsl. létě f. létěba f. erlaubniss, upravo: gewalt, ermächtigung, kakor tudi lat. potestas znači: „macht“ ino „ermächtigung.“ Kar se dostaja odbitega začetnega ustnika, nej se to jelo goditi še le v novejši slovenščini, na pr. lakno, las, last, Lah, nam. vlakno, vlas, vlast, Vlah, nego uže tudi v starejši slovenščini, kajti korenike se sploh često krše od spredaj ino od zadaj, samo da je pri ustnikih nova slovenščina stopila nekoliko dalje naprej od stare, v katerej na pr. rěd-rě adj. roth tudi stoji nam. vrěd-rě, primeri nem. blut sanguis, strsl. broště m. purpur, nsl. broč färberröthe, bročilka brasilienholz (gorenjski) iz: brot-jě, torej nsl. napak: brošč. Tedaj sta lét-o i vrut-ina meju seboj v tistej razmeri, v katerej sta celó tudi s črko l poleg r osnovani besedi: rodě m. genus i plodě m. fructus. Če v maloruskem narečju l'utyj znači februaris, to moje misli ne izpodbija nego potrjuje, kajti priča, da z besedami te korenike slovanščina res popisuje tudi vremenske lastnosti, samo da léto je: heftige hitze, a l'utyj: der monat der heftigen kälte. Samostalni léto še le v prevratnem pomenu (pars pro toto) znači „annus“, kakor je latinski: septima aestas nam. septimus annus, ter kakor tudi nemška beseda: jahr, katera je to, kar v slovanščini: jara, jaro, nsl. jar adj. sommer—: jaro žito sommergetraide, ter stoji nam. gar ali žar (gluth), prim. srb. jara f. hitze vom ofen (Vuk), jarko nam. i poleg: žarko sunce die warme sonne, strsl. jarě adj. amarus, austerus, jaro adv. ferociter, gorěkě adj. amarus, žeravě adj. candens, nsl. žarek adj. hitzig, ranzig, upravo: brennend. Saj v drugih besedah začetni soglasnik časi tudi odpade, posebno rad goltnik, a v njega mesto nastopi j*), na pr. strsl. jakě, jelikě, jegda, jělma, jădu, jădě namestu i poleg: kakě qualis, kolikě quantus kěgda quando, kolěma quantum, kăda, kădu, kădě (nsl. kod) qua; strsl. jedva poleg: ledve vix, nsl. jedvaj, srb. jedva, rus. ledva, polj. ledwie, lit. ledva, adv. ôs; dalje: strsl. vesna f. frühling poleg: jasěně klar i jeseně f. herbst; jašterě m. nam. i poleg: gušterě m. eidechse, jemešě m. nam. i poleg: lemešě m. pflugschar, strsl. jezgulja f. guckguck, poleg: žegězulině **) adj. guckgucks—, strsl. jězykě zunge po sodbi jako učenih jezikoslovcev nam. tězykě (potěgnena, dolga reč), prim. lat. lingua iz starejše i prvotne oblike: dingua, got. tuggô, staronord. tunga, nem. zunge (nam. tunge). Graff V. 681.

glasniki jako samovoljno nadomeščajo, ne pišem: vrătě, vrătina, nego: vrutě, vrutina, kakor se nahaja v spisih, iz katerih so te besede vzete. Mikl. lex. 79.

Pis.

*) Goltnik se morda tudi na ravnost v j spreminja.

Pis.

**) Primeri tej besedi lat. cucul-us, nem. guckguck, gauch. Če je oblika: jezgulja nam. žezgulja prvotna, ter ne přemota (umstellung), potem je z pred g morda samo vtaknen, kakor se koreniki vdeva s pred k, na pr. strsl. plaka f. lamina, plašije n. assulae, ploča f. saxum, poleg: ploskě adj. breit, nsl. ploskev f. die fläche, a če je žegěz— prvotno, kakor bi se dalo soditi zaradi rus. zogzica, čšk. žežhule, polj. gzegzółka, let. dzeguse, Mikl. lex. 192., potem oblika: žegěz-ul- ustreza nemškej: guckguck, let.: dzegus-e, samo da ima zadaj še ón pilepek, kateri je v lat. cuc-ul-. A ker tudi v drugih jezicah za tega ptica ime nahajamo po dve obliki iz iste korenike: nem. guckguck poleg: gauch, let. dzeguse poleg: gege, morda tudi slovanska oblika: je(z)g- nam. že(z)g- ustreza nemškej: gauch i let.: gege.

Pis.